

DKV

In Duitsland houdt naast de overheid ook de DKV (Deutsche Kontroll Verein), een privaatrechtelijke vereniging, zich bezig met het selecteren, registreren en controleren van herkomsten. Voor soorten, waarvoor wettelijk niets geregeld is, vult de DKV de overheid aan. Voor de EU-soorten is de beoordeling dubbel op. De DKV onderscheidt 'Sonderherkünfte (SHK) voor Fsaat-soorten en 'Kontrollzeichenherkünfte (KZHK) voor de overige boomsoorten. Meestal het algemeen is een SHK-herkomst 10 tot 20% duurder dan een geregistreerde opstand zonder het SHK-predikaat, omdat er meer vraag naar is. Door specifieke kenmerken te beschrijven, bijvoorbeeld 'vroeguitlopend' geeft een SHK net iets meer informatie. Ook wordt het zaadgoed van SHK- en KZHKherkomsten per opstand gescheiden gehouden, hetgeen niet altijd geldt voor de geregistreerde opstanden (gescheiden per herkomstgebied).

bosbouwkundig uitgangsmateriaal in België en Duitsland'. Dit rapport is te bestellen door €20,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 457.

J. Buiteveld en S.M.G. de Vries zijn werkzaam bij Alterra in Wageningen.

INSECTENPLAGEN OP BOMEN EN STRUIKEN IN 2001

L.G. Moraal

Insectenplagen zijn weliswaar een onderdeel van de natuur maar ze worden vaak door onnatuurlijke factoren beïnvloed. In ieder geval zal klimaatverandering vast en zeker een grote rol spelen omdat insecten sterk op temperatuur reageren. Een netwerk van beheerders en andere belangstellenden registreert elk jaar insectenplagen op bomen en struiken. Daarmee houden we een vinger aan de pols bij het signaleren van beheersproblemen en het optreden van nieuwe plagen. In dit artikel een aantal opmerkelijke waarnemingen in 2001.

Stormachtige verspreiding paardenkastanjemineermot

In 1998 werd de paardenkastanjemineermot, *Cameraria ohridella*, voor het eerst in Nederland gevonden. Sindsdien heeft deze exoot zich stormachtig over ons land verspreid. Deze snelle ongeremde opmars was mede mogelijk door het ontbreken van natuurlijke vijanden. De larven maken blaasachtige mijnen in het blad waardoor ontsierende bruine plekken ontstaan (Vakblad Natuurbeheer 7-2000). Er treden in

Nederland 2-3 generaties per jaar op. Daardoor wordt het blad in de loop van de zomer sterker aangetast en wordt de boom visueel steeds onaantrekkelijker. In België is het inmiddels een ware plaag geworden. Helaas leidde dat hier en daar tot paniekmaatregelen zoals chemische bestrijding en het kappen van de bomen. Het is goed te memoreren dat de bomen er zelf nauwelijks schade van ondervinden. In Nederland vinden de aantastingen plaats in de stad, in landelijke gebieden en in het bos. Daarbij worden sommige bomen

95

De paardenkastanjemineermot ontsiert het blad met vele bruine larvengangen. Foto: A. van Frankenhuyzen.

De robiniamineermot is pas in Nederland gearriveerd. Foto: W. Heitland.

96

zwaar aangetast terwijl andere bomen in de buurt gespaard worden. Ook de roodbloemige kastanje is niet erg gevoelig. Genetische factoren die de attractiviteit of de eetbaarheid van het blad bepalen, lijken hierbij een rol te spelen.

Nieuwe mineermot op Robinia

We zijn alweer een exoot rijker. Sinds kort wordt de robiniamineermot, *Phyllonorycter robinella*, in ons land waargenomen. Het is een Noord-Amerikaanse soort die zich vanuit Italië langzaam over Europa uitbreidt. De larve maakt aan de onderzijde van het blad een sneeuw witte vlakke blaasmijn, die later samentrekt tot een kwetsbare vouwmijn. De bovenzijde is groenig-wit met een centrum alsof het bestrooid is met grofgemalen peper. Een zware aantasting is visueel niet aantrekkelijk, maar de boom heeft nauwelijks van de aantasting te lijden. Tot nu toe werden de blaadmijnen vooral in Zuid- en Midden Limburg waargenomen. In Schiedam en Rotterdam zijn ze echter ook al gezien. Uw waarnemingen zijn van harte welkom.

Knopsterfte en de rhododendroncicade

Soms wordt op landgoederen melding gemaakt van knopafsterving bij Rhododendrons in de periode oktober-

december. De knoppen zijn overdekt met vele zwarte speldenknopjes van de schimmel, *Pycnostysanus azaleae*. De knoppen worden bruin en sterven af. De ziekte wordt verspreid door de uit Amerika afkomstige rhododendroncicade, *Graphocephala fennahi*. Deze cicade legt de eitjes via insnijdingen in de bloemknoppen en maakt zo de weg vrij voor de schimmel. In september/oktober worden de eitjes afgezet die er overwinteren. De groenige larven zitten vanaf mei aan de onderkant van de jonge bladeren te zuigen. Begin augustus zijn ze volwassen en zetten ze hun eitjes af. De cicade heeft een generatie per jaar. De volwassen cicaden zijn lichtgroen en hebben twee opvallende zijdelingse rode strepen. Ze kunnen tot half

december op de struiken worden gevonden. Ze zijn tamelijk selectief in de keuze van waardplanten, ze leggen meer eitjes in middelgrote dan in grotere of kleinere knoppen. Sommige cultivars zijn ongevoelig terwijl soorten met kleverige knoppen sterker worden aangetast dan andere.

Lariksspinselbladwesp terug van weggeweest

In de jaren veertig werden in Drenthe grote boscomplexen met lariks vrijwel jaarlijks kaalgevreten door de rupsen van de lariksspinselbladwesp, *Cephalcia laricephala*. Daarna is het decennia lang stil geweest, totdat de soort onverwacht opduikt in Landgoed Prattenburg bij Veenendaal. Hier wordt in 5 ha groot perceel met 40-jarige lariksen een opvallende vraat aan naalden geconstateerd, waarbij de twijgen zijn omgeven door ijle spinsels. De levenscyclus is als volgt: de volwassen bladwespen vliegen in mei en juni waarbij de eitjes op de naalden worden afgezet. Na ongeveer 14 dagen verschijnt de larve die zich in een spinsel verbergt. Dan trekt hij een aan de basis afgevreten naald naar binnen om die onder bescherming van het spinsel te consumeren. In augustus-september zijn de larven volwassen en laten ze zich vallen om onder de strooisellaag, in de minerale grond te overwinteren. In het voorjaar vindt daar de verpoping plaats waarna de nieuwe generatie bladwespen verschijnt.

De volwassen rhododendroncicade kan een schimmelziekte overdragen waardoor knopsterfte optreedt. Foto: A. van Frankenhuyzen.

Opvallende aantasting door sparappelboorder

In enkele percelen in de boswachterij Schoonloo, werden de dennenkegels van Weymouthdennen aangevreten door de rupsen van de sparappelboorder, *Dioryctria abietella*. Tussen de schubben vandaan kwamen harspropfen en hoopjes excrementen die met spinsels bij elkaar werden gehouden. De vlinder vliegt in juni en juli en legt haar eitjes op de jonge loten. De uitgekomen rupsen vreten van de naalden en het inwendige van de kegels. Daarnaast vreten ze gaten in de bast en hollen ze twijgen uit die daardoor kunnen afsterven. De volwassen rupsen verlaten in het najaar de boom om in de strooisellaag te overwinteren.

Groene sparrenluis veroorzaakt naaldval

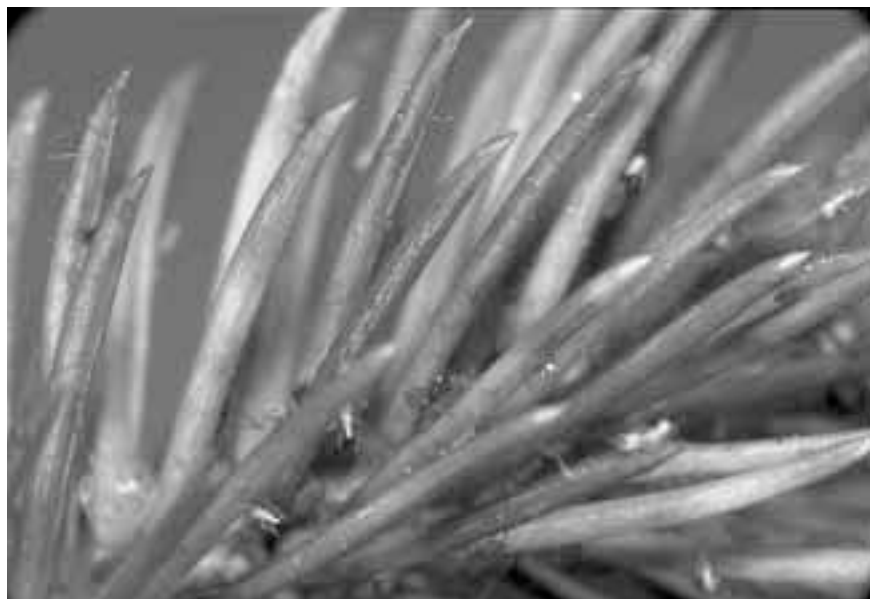
De laatste twee jaar komen er weer mondjesmaat meldingen binnen over de groene sparrenluis, *Elatobium abietinum*. In de Flevopolder, in het Valtherbos bij Emmen en in de boswachterij Veenhuizen werden lichte tot matige aantastingen bij jonge en oude bomen waargenomen. Misschien hebben we te maken met een aanloop naar de zware aantastingen zoals we die uit het verleden kennen. Afwijkend van de meeste bladluisoorten overwintert de

De sparappelboorder maakt gangen in kegels, schors en takken van verschillende soorten naaldbomen. Foto: A. van Frankenhuyzen.

groene sparrenluis niet als ei maar als volwassen luis op de naalden. In het vroege voorjaar maar ook tijdens zachte winters worden er levende jongen voortgebracht. De luizen zuigen hoofdzakelijk aan de oude naalden die kunnen afvallen. De luizen zijn zeer klein en mede door hun groene kleur moeilijk

waarneembaar. Een aantasting valt in het begin nog het meest op doordat de boom bedekt kan zijn met een glimmend laagje honingdauw. Sitkaspar is veel gevoeliger dan fijnspar en laat snel de naalden vallen. In combinatie met andere factoren kan er sterfte bij oude bomen optreden.

In zachte winters kan de groene sparrenluis zich levendbarend voortplanten en kan naaldval optreden. Foto: A. van Frankenhuyzen.

Grijze muren in de Biesbosch

Eenderde deel van het Nationaal Park Biesbosch ging gebukt onder de spinen vraatzucht van de wilgenspinselmot, *Yponomeuta rorrellus*. Watersporters wisten niet wat ze zagen, want een grijswitte wereld trok aan beide kanten van de boot voorbij. De wilgen langs de oevers zaten namelijk stijf onder gigantische dotten 'engelenhaar' die daarmee een spookachtige aanblik boden. Volgens Staatsbosbeheer was de situatie uitzonderlijk. Maar als de insecten eenmaal zijn verpopt, stopt de vraat en loopt er weer nieuw blad uit. Enkele weken later is alles weer zo groen alsof er niets is gebeurd. Soms treedt er kaalvraat op terwijl de rupsen nog niet volgroeid zijn. De hongerige rupsen gaan

Het elfde jaar van de eikenprocessierups. De meldingen lijken iets op te lopen. Bron: Alterra.

98

De waardplant geeft de aanwijzingen om welke soort het gaat:

Pruimenspinselmot	inlandse vogelkers
Appelspinselmot	appel, peer
Wilgenspinselmot	wilg
Kardinaalshoedspinselmot	kardinaalshoed
Meidoornspinselmot	meidoorn, lijsterbes, sleedoorn, krentenboom

dan op zoek naar voedsel en kunnen dan in andere bomen en struiken terecht komen.

De laatste jaren worden weer tamelijk veel spinselmotten waargenomen. Het gaat om verschillende soorten die bijzonder veel op elkaar lijken. Er zijn wel wat verschillen in spinselvorming, de meidoornspinselmot maakt vrij dunne en ijle spinsels terwijl de wilgenspinselmot een hele boom inpakt met blinkend witte dichte zijde, waardoor een 'Christo-effect' ontstaat.

Elfde jaar eikenprocessierups

Inmiddels was 2001 het elfde jaar van de plaag. Op verschillende plaatsen in Noord-Brabant, Limburg en Gelderland werden weer aantastingen gemeld. Over het algemeen waren de rupsennesten wel veel kleiner dan tijdens het hoogtepunt van de plaag in 1996. Het lijkt er steeds meer op dat de eikenprocessierups zich blijvend in ons land heeft gevestigd. De grootste mediahype

is weliswaar voorbij, maar ondertussen zijn veel beheerders elk jaar in touw om de overlast te bestrijden door de rupsen met zuigapparatuur te verwijderen. Dat betekent elk jaar weer een aanslag van tienduizenden euro's op het gemeentebudget.

Oproep waarnemers insectenplagen

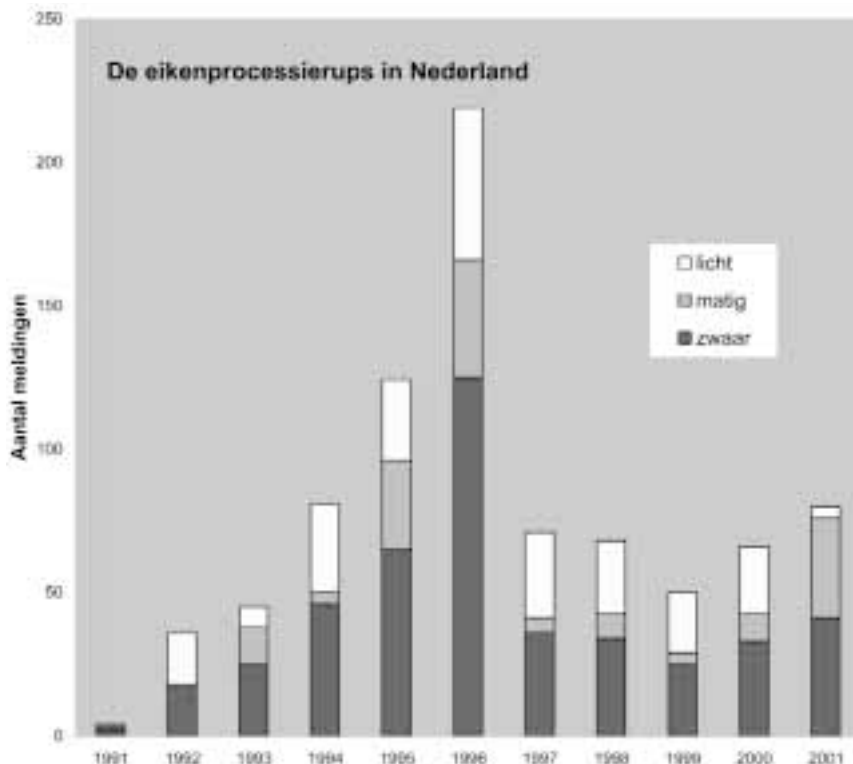
Alterra wil het netwerk van waarnemers vitaal houden. Beheerders en andere belangstellenden die willen meedoen zijn van harte welkom. Na aanmelding krijgt men een informatiepakketje toegestuurd. Kunt u een aantasting niet op naam brengen? Geen probleem, bij twijfel kunt u insecten ter determinatie inzenden. Meer informatie over plaaginsecten is te vinden op onze website: www.insectenweb.nl

L.G. Moraal is werkzaam bij Alterra.

Tel. 0317-477881, e-mail:

l.g.moraal@alterra.wag-ur.nl

De jaarlijkse monitoring komt tot stand in het kader van het DWK-Programma Functievervulling Natuur, Bos en Landschap.

Het elfde jaar van de eikenprocessierups. De meldingen lijken iets op te lopen. Bron: Alterra.

De graad van insectenaantastingen per provincie in 2001

Aantasting: ●-●●●● licht tot zeer zwaar; Trend: landelijke toename/afname t.o.v. 1999; ⇨ (⇨⇨) = lichte (sterke) toename;

⇩ (⇩⇩) = lichte (sterke) afname; † = onveranderd; ○ = onvoldoende gegevens

PROVINCIES	FR	GR	DR	OV	GL	UT	NH	ZH	ZL	NB	LB	FL	Trend
Bladvretende insecten													
Bastaardsatijnvlinder – Euproctis chrysschroea							●						
Eikenaarvlo – Altica quercetorum					●●	●●					●		○
Eikenaarvlo – Altica quercetorum					●●					●●	●●●●		⇨
Elzenhaantje – Agelastica alni	●						●	●				●	⇨
Groene eikenbladroller – Tortrix viridans										●			⇩
Plakker – Lymantria dispar					●								†
Kardinaalsmutsspinselmot – Yponomeuta cagnagellus							●●	●●					†
Rozenkever – Phyllopertha horticola			●				●						⇨
Meidoornspinselmot – Yponomeuta padellus							●				●		†
Meikever – Melolontha melolontha				●									⇩
Grote wintervlinder – Ereannis defoliaria										●●			⇨
Kleine wintervlinder – Operophtera brumata						●	●	●		●			⇨
Lindendwergmot – Bucculatrix thoracella							●						○
Pruimenspindel – Yponomeuta evonymellus							●●	●●		●●	●●	●	⇨⇨
Ringelrups – Malacosoma neustria												●	†
Sneeuwbalhaan – Pyrrhalta viburni								●					†
Vruchtboombladwesp – Caliroa cerasi				●									†
Wilgenhaantje – Phyllodecta spp.							●						†
Wilgenspindel – Yponomeuta orrellus			●					●					†
Naaldvretende insecten													
Lariksmotje – Coleophora laricella			●●										○
Lariksspindelbladwesp – Cephalcia lariciphala						●							○
Houtboorders, Bast- en Zaadvreters													
Dennenscheerder – Tomiscus piniperda						●							○
Sparappelboorder – Dioryctria abietella			●●										⇨
Eikenprachtkever – Agrilus biguttatus				●	●	●●					●		⇨
Beukenbastkever – Taphrorychus bicolor										●			○
Beukenprachtkever – Agrilus viridis							●			●			○
Iepenspintkevers – Scolytus spp.		●		●●			●●	●			●●		†
Letterzetter – Ips typographus		●●									●		○
Wilgenhoutrups – Cossus cossus							●●●				●●		†
Wilgensnuitkever – Otiorhynchus sulcatus						●							○
Zuigende insecten													
Groene sparrenluis – Elatobium abietinum			●									●	○
Koningsschildluis – Pulvinaria regalia											●		○
Roodzwarte dennencicade – Haematoloma dorsatum											●		○
Rododendroncicade – Graphocephala fennahi								●					○
Zwarte wilgentakluis – Pterocomma salicis					●								○
Beukenbladcicade – Typhlocyba cruenta											●		○
Beukenstamluis – Cryptococcus fagisuga												●	○
Beukenbladluis – Phylaphis fagi												●	○
Weymouthwolluis – Pineus strobi			●										○
Bladminerende insecten													
Phyllonorycter corylifoliella								●					○
Hulstvlieg – Phytomyza ilicis								●					○
Slakkenspoormineermot – Phyllocnistis unipunctella							●						○
Paardenkaastanjemineermot – Cameraria ohridella					●	●●	●●	●●●●	●●	●●●●	●		⇨⇨
Acaciablamineerde – Phyllonorycter robiniella											●●		⇨
Galvormende insecten													
Hazelaarrondknopmijt – Phytoptus avellanae												●	○
Gewone iepengal – Aceria ulmicola								●					○
Knoppergal – Andricus quercuscalicis								●					○
Essengalmijt – Eriophyes sorbi								●					○
Essenbladvlo – Psyllopsis fraxini								●					○